

Eksisterende naturværdier i
Nationalpark Skjoldungernes Land
Beskrivelse af delområder

November 2013

Kolofon

Titel: Eksisterende naturværdier i Nationalpark Skjoldungernes Land

Udarbejdet af Roskilde og Lejre Kommuner og AGLAJA. Baseret på teknisk rapport udarbejdet af COWI 2005.

November 2013

Kontakt: Skjoldungelandet, Allerslev Rådhus, Lejrevej 15, 4320 Lejre.

Forsidefoto: Lærke Lundsteen, Lejre Kommune.

Forord: Rapportens formål m.v.

Nærværende rapport er en opdatering af den tekniske rapport fra 2005 ”Kortlægning af natur og landskab”, som blev udarbejdet af COWI Consult sammen med en lokal faglig arbejdsgruppe. Den indgik i bilagsrapporten til den såkaldte nationalpark slutrapport af juni 2005.

En opdatering og tilretning i 2013 var nødvendig primært af den grund, at nationalparkens områdegrænse var ændret siden da.

En første opdateret rapport med 5 nye delområdebeskrivelser, udarbejdet af det biologiske rådgivningsfirma Aglaja, blev forelagt projektets styregruppe i oktober 2013 til simpel orientering. Det blev hurtigt konstateret, at rapporten kunne læses som om den indeholdt konkrete forslag til påtænkte fremtidige nationalparkprojekter, hvilket bestemt ikke var hensigten. Rapporten blev derfor trukket tilbage.

Denne anden opdatering er foretaget af Lejre og Roskilde kommuners biologer i samarbejde med Aglaja.

I sin essens rummer rapporten for en snes delområder beskrivelser af disses særlige naturværdier. Til sidst gengives en summarisk liste over typer af indsatser til forbedring af naturværdierne i det samlede landskabsområde.

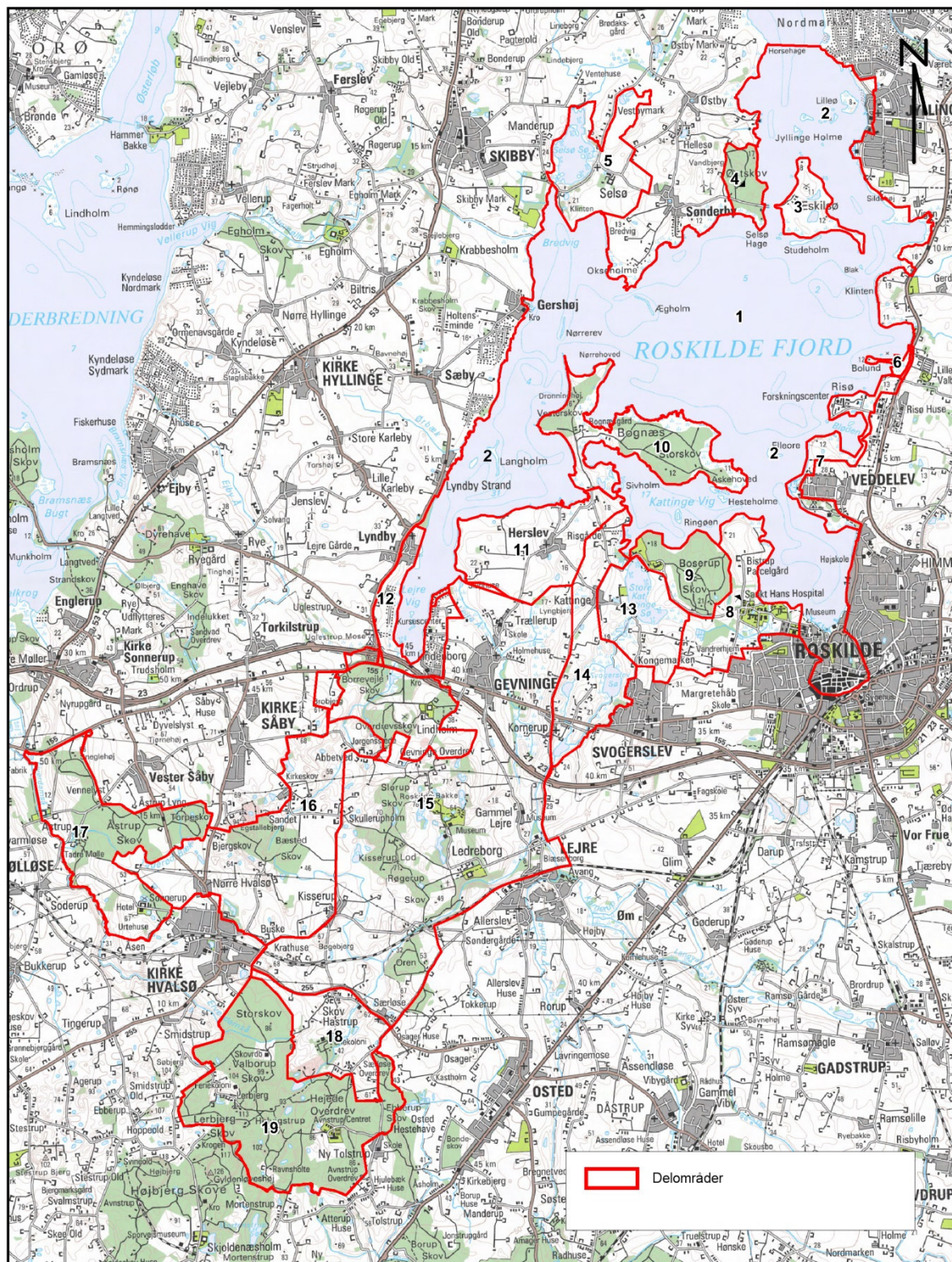
Hvad angår fremtidige mulige visioner, målsætninger og indsatser henvises til ”Forslag til Nationalpark Skjoldungernes Land”. Her er det især Idegrundlagets kapitler om Natur og landskab, Landbrug, skovbrug, fjordbrug og jagt samt Samarbejde og lokalt ejerskab, der er relevante.

Styregruppen lægger afgørende vægt på de bærende principper om projektudvikling nedefra, frivillighed m.v. Det betyder også, at intet antydningssvist er konkret overvejet endsige besluttet i nuværende fase. Og intet kan beslattes uden den enkelte lodsejers interesse i sådanne tiltag.

For at et tiltag skal lykkes og have varig effekt, er det afgørende, at lodsejeren er positiv og engageret i projektet.

Poul Bjerager Christiansen

*Projektchef, landinspektør
Nationalparkprojekt Skjoldungelandet*

Indholdsfortegnelse

Forord	s.3
Kort over delområder	s.4
Beskrivelse af naturværdier i 19 delområder	
1. Roskilde Fjord.....	s.7
2. Holmene i Roskilde Fjord.....	s.10
3. Eskilø.....	s.12
4. Østskov.....	s.13
5. Selsø-området.....	s.15
6. Bolund.....	s.16
7. Risøhalvøen og Veddelevhalvøen	s.18
8. Kysten ved Bistrup Parcelgård og Rørmosen.....	s.20
9. Boserup Skov	s.22
10. Bognæs.....	s.24
11. Herslevområdet.....	s.26
12. Kysten omkring Lejre Vig	s.27
13. Kattingesøerne.....	s.27
14. Kornerup Ådal.....	s.29
15. Lejre Ådal og Ledreborgskovene.....	s.30
16. Helligrenden, Borrevejle Skov, Overdrevsskov, Bjergskov og Bæsted Skov.....	s.31
17. Elverdamsdalen, Åstrup Skov og Torpe Skov.....	s.32
18. Særløse Overdrev.....	s.34
19. Bidstrup Skovene.....	s.35
Ideer til indsats for naturen	s. 37

Beskrivelse af naturværdier i 19 delområder

1. Roskilde Fjord

Fjorden adskiller Hornsherred og Nordsjælland og er godt 41 km lang fra sin start i bunden af Lejre Vig til udmundingen i Isefjorden. Fjordarealet i nationalparken er ca. 74 km². Ved fjordens sydøstlige kyst ligger byen Roskilde, som fjorden er opkaldt efter.

De landskabelige temaer, som er karakteristiske for Roskilde Fjord er lavtliggende afgræssede strandenge og markante kystskrænter, der kan være græs- eller skovklædte. På nogle strækninger ligger skrænterne helt ud til fjorden; på andre tilbagetrukket og med strandengene beliggende foran. Gamle aflejringer skabt af forkastninger og afsmeltningen af isen med efterfølgende havstigninger og senest landhævninger, har givet fjorden sit nuværende udseende og karakteristika.

Landhævninger betød at store, flade arealer blevet tørlagt, og strandengene opstod. Flade stengrunde blev atter til de talrige øer og holme, vi kender i dag, og som er af meget stor betydning for fjordens rige fugleliv.

Roskilde Fjord er EF-fuglebeskyttelsesområde og EU-habitatområde, der tilsammen udgør Natura 2000-område nr. 136.

Fjorden er en forholdsvis lavvandet fjord med en dybde på ca. 4- 5 m de fleste steder, men har også enkelte dybe huller, som fx "Hestehullet" nordvest for Herslev Havn, hvor der er ca. 29 m dybt.

Fjordområdet kendes bl.a. for de mange fund af vrage og sunkne skibe; bl.a. fra vikingetiden, hvilket i Roskilde har givet anledning til opførelsen af Vikingeskibsmuseet. Langs Roskilde Fjord har der i stenalderen ligget adskillige bopladser. Nær Skuldelev i Hornsherred har man i anden halvdel af 1000-tallet iværksat en spærring af den smalle Peberrende der havde det mest direkte sejløb ind til Roskilde, for at beskytte indsejlingen til byen. Som materiale anvendte man fem skibe, "Skuldelevskibene".

Fjordens lave vand, de mange småøer og grunde har betydet store vanskeligheder for sejladsen, men har skabt forudsætning for et rigt fiskeri, hvor især ålebundgarnenes lange pælerækker langs snævringerne har kendetegnet farvandet. Fiskeriet er imidlertid gået stærkt tilbage, ligesom den industrielle opgravning af østersskaller, der foregik ved Frederikssund helt op til 1997.

Roskilde Fjord bærer i dag stærkt præg af menneskelig aktivitet og er et yndet fritidsområde med lystbådehavne, turistbådssejlad og kun lidt godstrafik. Bebyggelse, byer, lystbådehavne, campingpladser mm ligger langs kystlinjen, men området rummer fortsat store naturværdier og giver rig mulighed for at opleve dette.

Vand- og miljøtilstand

Den sydlige del af Roskilde Fjord ligger meget beskyttet og består ud over Yderbredningen af de fire indre vige: Inderbredningen/Roskilde Vig, Kattinge Vig- og bredning, samt Lejre Vig. Oplandet til Roskilde Fjord, der dækker ikke mindre end ca. 120 km², kan karakteriseres som domineret af landbrug og bymæssig bebyggelse, og med en enkelt større by - Roskilde.

Vandudskiftningen styres i ringe grad af transport af saltvand nordfra, men i langt større grad af den lokale nedbør og fordampning. Fra fjordens opland tilløber en mængde ferske vandløb. Der er således en samlet ferskvandstilførsel til Roskilde Fjord på 350 mil. m³, og de største kilder til Roskilde Fjord er Arresø kanal, Hove Å, Værebø Å og Langvad Å. Overfladesaltholdigheden i Roskilde Fjord svinger mellem 20 og 10 ‰. I den ydre del af Roskilde Fjord er saltholdigheden i overfladen mellem 16 og 20 ‰, mens der i de indre dele er store svingninger fra 11 til 17 ‰ saltholdighed. I bunden i den inderste del af Roskilde Fjord er saltholdigheden den samme som i overfladen.

De mest betydende forurenende stoffer i Roskilde Fjord er næringsstoffer (kvælstof og fosfor), iltforbrugende organiske stoffer og pesticider og andre miljøfarlige forurenende stoffer.

Kystvandene har gennem årene været væsentlig belastet med næringsstofferne kvælstof og fosfor fra land. Det har generelt betydet store opblomstringer af planteplankton og hurtigt voksende makroalger i fjorde og laguner, og mange steder en tilbagegang i udbredelsen af Ålegræs. Organisk materiale og lavt iltindhold i overfladesedimentet i de dybere dele af fjordsystemet har haft en negativ indflydelse på bundfaunaen og dybdeudbredelsen af ålegræs i store dele af kystområderne. Desuden er der flere miljøfarlige stoffer, der har en betydelig effekt på dyre- og plantelivet.

Som følge af den fortsat relativt høje belastning med næringsstoffer - kvælstof især og fosfor - er vinterniveauerne af begge næringsstoffer fortsat for høje med deraf følgende vækst af planteplankton og énarige makroalger og med resulterende forringede lysforhold i vækstsæsonen. Det er kvælstof, der fortsat primært begrænser algevæksten i kystvandsområderne, men der forekommer også perioder med fosforbegrænsning varierende i omfang fra område til område.

Den hidtil gennemførte vandmiljøindsats gennem 1990'erne reducerede udledningen af næringsstoffer, hvilket fremefter medførte faldende koncentrationer af kvælstof, fosfor og klorofyl i kystvandene. Effekten er størst tættest på land i den mere lukkede indre del af Roskilde Fjord, hvor udgangspunktet dog også var det dårligste.

Som mål for miljøtilstanden i Roskilde Fjord, den aktuelle og den ønskede, har man valgt dybdegrænsen for udbredelse af ålegræs. Der foreligger data om ålegræssets udbredelse i fjorden helt tilbage fra år 1900. For den indre del af Roskilde Fjord er dybdegrænsen sat til 4 meter; for ydre Roskilde Fjord er den 5,6 m. Der er jævnligt masseopblomstringer af planktonalger, hvilket betyder iltfrie forhold i sedimentet med den konsekvens, at ålegræsset har svært ved at etablere sig på større dybder end de nuværende. Fjordens bunddyr påvirkes ligeledes kraftigt negativt af lange perioder med iltsvind i eller lige over bundslammet.

Tilstandsvurderingen for kystvandene i Roskilde Fjord viser, at tilstanden i samtlige vandområder er moderat (Ydre Roskilde Fjord) eller ringe (Indre Roskilde Fjord), og at målkravene langt fra er opfyldt.

For at forbedre tilstanden i fjorden, skal dybdegrænsen for ålegræs forbedres gennem primært en yderligere kvælstofindsats, der er en del af den samlede vandmiljøplan.

Naturtyper

Udpegningsgrundlaget for Habitatområde 120, Roskilde Fjord, rummer bl.a. en række marine type, som er karakteristiske for lavvandede beskyttede fjorde:

- Sandbanker med lavvandet, vedvarende dække af havvand (600 ha).
- Mudder- og sandflader blottet ved ebbe (50 ha).
- Kystlaguner og strandsøer (10 ha).
- Større lavvandede bugter og vige (knap 10.000 ha).

Naturtyper med hårdt bundmateriale dækker mindre end ½ % af fjordens bundarealer og forekommer primært i Roskilde Bredning på vanddybder under 3 m.

Vegetation

Bundfæstet vegetation domineres overvejende af ålegræs og havgræs. På hårde substrater findes store makro-alger (rød- og brunalger). I vandfasen findes store mængder af planktonalger, der dog i kraft af deres mængde i højere grad mere er et problem end velset i fjorden.

Dyreliv

Fuglelivet i Roskilde Fjord er helt unikt, primært som rasteområde på lavvandede brakvandsområder. Men fjorden har også stor værdi som yngleområder. Med tidligere 10-20.000 ynglende fuglepar fordelt på 25-30 arter, er Roskilde Fjord med tilstedende strandenge og skovpartier, et af Danmarks vigtigste yngleområder.

I efteråret, uden for yngletiden, tiltrækker området mellem 30.000 og 60.000 rastende og fouragerende fugle, og om vinteren endnu flere. Særlige fuglearter der forekommer i fjorden tæller knopsvane, sangsvane, terner (fjordterne og havterne), klyder, troldænder, hvinand, stor skallesluger mfl.

Det er således ikke uden grund, at Roskilde Fjord er udpeget som Fuglebeskyttelsesområde, nr. 105. På udpegningsgrundlaget findes følgende arter, inddelt i grupper:

- Ynglefugle (klyde, fjordterne, havterne, dværgterne).
- Trækfugle der raster i internationalt betydende antal (knopsvane, grågås, troldand, hvinand, stor skallesluger og blishøne).
- Trækfugle, der raster i nationalt betydende antal (sangsvane, havørn).

I kraft af mange lavvandede områder med blød eller sandet bund rummer fjorden - trods lokale iltsvind - stedvis rig bunddyrsfauna med rig forekomst af forskellige arter af muslinger, børsteorme og krebsdyr.

Roskilde Fjord er et yndet område for lystfiskere, der primært søger at fange havørreder, som formodes at have en selvreproducerende stamme i fjorden og tilløbende åer. Udover havørred er der i maj-juni enkelte år fine muligheder for at fange hornfisk. Som et kuriosum fangedes i 2008 en sværdfisk på 2,4 meter - dog fanget i garn. Der er i 2011 udsat 30.000 stykker yngel af pighvarre i et forsøg på at støtte garnfiskeriet i fjorden.

Udover de nævnte arter findes i fjorden kutling, sild, skrubbe, torsk, ål og ålekvabbe samt gedde og aborre.

Administrativ status

- Beliggende i sin helhed i Fuglebeskyttelsesområde F105 "Roskilde Fjord, Kattinge Vig og Kattinge Sø" og i Habitatområde nr. H120 "Roskilde Fjord", der udgør Natura 2000-område nr. 136 "Roskilde Fjord og Jægerspris Nordskov".
- Beliggende i sin helhed Natur- og vildtreservatet "Roskilde Fjord", hvor der i visse områder (Frederikssund, Roskilde Vig og Lejre Vig) er forbud mod jagt og hurtigtgående motorbåde, der kan sejle mere end 8 knob.
- Øer og holme er fredet siden 1985 med adgangsforbud i perioden 1. april til 15. juli. At det samtidigt er Natur- og vildtreservat betyder, at adgangsforbuddet også gælder i en 50 m zone omkring udvalgte øer og holme.

Naturforvaltning

- Udsætning af fiskeyngel.

Særlige naturværdier

- Rig forekomst af habitatnaturtyper.
- Fødekilde for 4.000 – 6.000 par ynglefugle.
- Rasteområder for op til 60.000 fugle.
- Selvreproducerende havørredstamme.

2. Holmene i Roskilde Fjord

På de ca. 30 øer og holme yngler hvert år 4.000 – 6.000 par fugle, fortrinsvis måger, svaner, terner, edderfugle, klyder, strandskader, viber og i mindre omfang skalleslugere, skeænder, grågæs og rødben. Uden for yngletiden fungerer fjorden som raste- og fourageringsområde for godt 50.000 vandfugle. Øerne er fredede, og færdsel er forbudt i yngletiden fra 1. april-15. juli på øer og holme samt i en 50 m zone rundt om disse.

Roskilde Fjord med holme og kystnære områder er EF-fuglebeskyttelsesområde og EF-habitatområde, der tilsammen udgør Natura 2000-område nr. 136. Det forpligter Danmark til at sikre og forbedre tilstanden for en række af områdets fuglearter og naturtyper.

Holmene i den sydlige del Roskilde Fjord omfatter Jyllinge Holme, en gruppe holme i Lejre Vig samt spredte holme i den øvrige del af fjorden. Det drejer sig om Lilleø, Jyllinge Holme, Eskildsø, Blak, Svaleø, Elleøre, Hesteholmene, Ringøen, Sivholm, Ægholm, Langholm, Hyldeholm, Skovholmene.

Jyllinge Holme strækker sig som en bue ud fra Jyllinge mod nordspidsen af Eskildsø. Holmene udgør et markant indslag i fjordlandskabet i et fladvandet område, omgivet af store stenstrøninger og flak, der tørlægges ved lavvande. Den største af Jyllinge Holme er Lilleø, som rejser sig med sit højdepunkt på 8 m over de øvrige holme.

Holmene i Roskilde Fjord har en meget væsentlig landskabelig værdi, idet de giver et enestående bidrag til oplevelsen af et beskyttet fladvandet fjordlandskab.

Vegetation

Plantelivet på holmene er unikt i kraft af, at det er så godt som upåvirket af menneskelige aktiviteter – dyrkning, gødskning, sprøjtning osv. De udgør derfor et vigtigt videnskabeligt referenceområde både for plantelivet som sådant og for miljøforhold i en bredere betydning.

De flade holme er dækket af strandsump eller en karakteristisk strandengsvegetation med salttålende plantearter som blågrøn gåsefod, kveller, vingefrøet hindeknæ og strandgåsefod. Sjældne planter optræder også, bl.a. strandkarse og samel. På Langholm er den invasive art rynket rose under udbredelse.

Fugleliv

Holmene huser et særdeles rigt fugleliv med mange ynglende vandfugle og rastende fugle uden for yngletiden. Kolonier af måger og terner dominerer billedet, og holmene i fjorden er et af Danmarks vigtigste yngleområde for fjordterne med i nogle år ca. en trediedel af landets samlede bestand.

På holmene ved Jyllinge findes nogle af fjordens største ynglebestande af knopsvane med op til 60-80 par på flere af holmene. På de fleste af holmene ved Jyllinge er der ynglebestande af måger og terner. På

Lilleø og Eskildsø yngede tidligere den rødlistede dværgterne uregelmæssigt, og både fjord- og havterne har ynglebestande på øerne. Vadefuglene udgøres af rødben, strandskade, klyde, vibe, samt enkelte steder også stor præstekrave.

Administrativ status

- Holmene i Roskilde Fjord blev fredet i 1985. Der råder et generelt færdselsforbud på holmene i perioden fra 1. april til 15. juli.
- Roskilde Fjord Vildtreservat blev oprettet i 1995. Reservatet medfører begrænsninger i jagt- og færdselsmulighederne i området. Det betyder bl.a., at man ikke må sejle nærmere holmene end 50 m, og at der i dele af fjorden er forbud mod motorbådssejlad med over 8 knob.
- Alle holmene er § 3-beskyttede.
- Roskilde Fjord, inkl. holmene, er omfattet af EF-fuglebeskyttelsesområde nr. 105, og EF-habitatområde nr. 120. De indgår i Natura 2000-område nr. 136 ”Roskilde Fjord og Jægerspris Nordskov”.

Udsigt fra Jyllinge-Nordmark over Jyllinge Holme.

Naturforvaltning

- Jagtforeningen Jyllinge Holme sørger for, at Lilleø afgræsses af kreaturer.
- Holmenes fugleliv overvåges årligt af Roskilde, Lejre og Frederikssund Kommuner.
- Der foregår rottebekæmpelse, når der konstateres rotter på en af holmene.
- Der er foretaget bekæmpelse af rynket rose på Langholm.

Særlige naturværdier

- Forekomst af ynglefuglebestande af national betydning.
- Enestående landskabelige værdier.
- Karakteristisk vegetation med salttålende plantearter.

3. Eskilsø

Øen er 140 ha, fredet og ejes af Struckmannfonden, der opkøbte øen i 1982. Fonden, Erick og Ingrid Struckmanns Naturfredningsfond, er opkaldt efter den første formand i Danmarks Naturfredningsforening, Erick Struckmann. Fondens intension er gradvist at skabe mere natur på øen, så der kommer flere overdrev og søer og afgræsningen sikres.

Den vestlige, centrale del af øen består af tre morænekerner. Fra bebyggelsen mod øst og sydøst løber den ene. Syd for bebyggelsen ligger den anden, og fra klosterruinen og til nordspidsen af øen løber den tredje. Den gamle stenalderkyst har sit forløb langs kanten af disse morænekerner. Disse er omgivet af et bælte af græssede strandenge dannet på marint forland ved aflejringer. Vinden er bestemmende for opstuvning af vand i fjorden, hvilket har stor indflydelse på aflejringerne. Rundt langs kysten ligger store sten, der er ført dertil under sidste istid.

Nord for Eskilsøgård ligger ruinen, hvor Eskilskloster lå. På dette øens højeste punkt blev klosteret grundlagt omkring 1130 af biskop Eskil fra Lund. Klosteret hørte under augustinerordenen, som skulle forkynde ordet blandt befolkningen. Klosteret blev imidlertid nedlagt allerede i 1175. Ruinen giver et meget levende billede af klosterkirken, og hvordan den har set ud.

Køkkenmøddinger fra ertebølletiden ligger spredt langs den gamle stenalderkyst, hvilket tydeligt afsløres af hvide flinteafhugninger. Rundt om Eskilsø findes desuden påfaldende mange pælerester i vandet. Der kan være tale om "pælespærringer", altså sænkede skibe, som skulle forhindre angreb fra søsiden.

Der er et par fastboende på øen og desuden få andre boliger. Adgang til øen sker via båd til bådebroen ved vestsiden af øen. Hertil kommer man fra Østskov, der ligger lige overfor på fastlandet. Der er ingen fast færgeforbindelse til Eskilsø. Der er i øvrigt fri adgang til øen, dog med begrænsninger i fuglenes yngletid.

Vegetation

Der er kortlagt 36 ha habitatnatur strandeng rundt langs kysten af øen. Mod nord, på Nørrehoved, findes knap 4 ha habitatnaturtype kalkoverdrev. Strandenge og overdrev rummer en række almindelige strandengs- og overdrevsarter, der er karakteristiske for disse naturtyper.

Omkring klosterruinen kendes en del kloster- og lægeplanter som drue-gåsefod, rød tandbæger, læge-oksetunge og hundetunge.

Dyreliv

Fuglelivet er bemærkelsesværdigt, og øen ligger i Natur- og vildtreservatet "Roskilde Fjord". Især på strandengene og i det lave vand omkring øen er der meget fine betingelser for rastende vadefugle, ænder og gæs. Inden for de seneste år er i rasteperioden optalt op til 3.500 grågæs, 5.000 troldænder, 1.500 pibeænder, 1.200 krikænder, 1.500 blishøns og 700 hejler. Dertil kommer en lang række andre gæs, ænder og vadefugle rastende i mindre antal.

Af ynglefugle er der siden 1990 registreret knap 30 arter, hvoraf samlet næsten hundrede par af fjordterne og dværgerterne indtil midten af 1990-erne var de mest bemærkelsesværdige. Begge arter er nu forsvundet som ynglefugle fra øen. Derimod er det meget positivt, at almindelig ryle sandsynligvis

ungler på øen. Klyde, strandskade og vibe ungler med hhv. 14, 25 og 25 par. Det er bemærkelsesværdigt, at ikke mindre en knap 100 par gravænder ungler på Eskilsø. Havørnene fra Bognæs fouragerer ofte i området omkring øen.

Administrativ status

- Beliggende i sin helhed i fuglebeskyttelsesområde F105 "Roskilde Fjord, Kattinge Vig og Kattinge Sø" og i Habitatområde nr. H120 "Roskilde Fjord", der sammen med Habitatområde H199 "Jægerspris Nordskov" udgør Natura 2000-område nr. 136 "Roskilde Fjord og Jægerspris Nordskov".
- Beliggende i sin helhed i Natur- og vildtreservatet "Roskilde Fjord".
- Ca. 60 % (8½ ha) er omfattet af Naturbeskyttelsesloven § 3 som strandeng, sø eller eng.
- Fredet sammen med de ubeboede holme i Roskilde Fjord 1985.

Naturforvaltning

- Afgræsning af naturarealerne.
- Frivillig naturpleje på Bovbjerg.

Særlige naturværdier

- Dynamisk kystlandskab.
- Udstrakte græssede strandenge og -overdrev.
- Unikt fugleliv med store rastebestande af ænder, gæs og vadefugle.

4. Østskov

Skoven, som er fredet, dækker et areal på ca. 110 ha. Den sydlige del af Østskov er beliggende i Fuglebeskyttelsesområde nr. F105. Skoven er isoleret beliggende øst for Østby i nord og Sønderby i syd. For enden af Skovvejen fra Sønderby ligger en lille anløbsbro, "Skovbroen", der fungerer som forbindelsesled til Eskilsø.

Østskov rummer større partier med ældre nåletræsbeplantninger og mange nyere rydninger eller nyplantninger. Ung og ældre løvskov udgør ca. 60 % af skovens areal. Skoven er småkuperet og rummer mindre højdepunkter - Stibjerg, Kratbakke og Vorbakke. Ved sidstnævnte ligger tre gravhøje. I alt findes 6 gravhøje i skoven.

Vegetation

I skovens østlige bryn mod fjorden findes et naturligt krat med hvidtjørn, rose, slåen, hyld, gedeblad, skov-abild og hindbær. I Østskovs sydlige del er kortlagt 5 ha med habitatnaturtypen Egeblandskov og godt 3 ha af naturtypen Bøgeskov på muld. I skoven er i 2012 registreret bemærkelsesværdige arter som læge-stenfrø og bjerg-perikon. vinge-pileurt er ikke sjældnen i skovkrattet. Derudover forekommer typiske arter for løvskov på varieret bund.

Øst og syd for Østskov ligger strandenge mod fjorden. De østlige strandenge er alle højt voksende, eutrofe og stedvist tørre. Vegetationen er domineret af tagrør, men arter som stor nælde, strand-svingel, gærde-snerle og hjortetrøst forekommer meget talrigt. Især sidstnævnte er hyppig ind mod kratskoven. Umiddelbart syd for Østskov har strandengene karakter af strandoverdrev, der er udviklet som habitatnaturtype "surt overdrev"; delvist på gamle strandvolde. Her vokser bl.a. fåre-svingel, strand-engelskræs, liden klokke og hunde-viol. Mod vest findes mere typiske strandenge, der endnu er relativt

lavtvoksende, idet de har været afgræsset indtil for 5-10 år siden. Her ses bl.a. strand-annelgræs, udspærret annelgræs, slap annelgræs, stilk-mælde, blågrøn gåsefod, strandgåsefod, kveller, strandtusindgylden og fjernakset star. I det beskrevne område er kortlagt godt 10 ha med habitatnatur strandeng og 1 ha med surt overdrev.

Landarealet syd for skoven, kaldet Selsø Hage, er dynamisk og præget af aflejringer; primært af sand, men også sten. På sydspidsen af Selsø Hage er kortlagt habitatnaturtypen "Flerårig vegetation på stenede strandvolde".

Dyreliv

Havørnene fra Bognæs og i perioder tillige fremmede ungfugle raster i Østskov eller fouragerer i området. Skoven er desuden levested for en række almindelige fugle tilknyttet skov og krat. På især strandengene mod syd og sydvest raster og fouragerer store flokke af vade- og svømmefugle.

I skovens nordvestlige del ligger Svendemose, som rummer en stor ynglebestand af spidssnudet frø, som er Bilag IV-art.

Administrativ status

- Den sydlige del beliggende i Fuglebeskyttelsesområde F105 "Roskilde Fjord, Kattinge Vig og Kattinge Sø" og i Habitatområde nr. H120 "Roskilde Fjord", der sammen med Habitatområde H199 "Jægerspris Nordskov" udgør Natura 2000-område nr. 136 "Roskilde Fjord og Jægerspris Nordskov".
- Syd og øst for skoven findes 13 ha strandeng og strandoverdrev, der er omfattet af Naturbeskyttelseslovens § 3.
- Beliggende i Selsø-Lindholm Gods-fredningen fra 1969.
- Fredskov.
- Strandengsarealer mod øst og syd er beliggende i SFL-område samt udpeget til en række tilskudsordninger under landdistriktpuljen.
- Landzonestatus og den kystnære halvdel er beliggende indenfor strandbeskyttelseslinjen.

Naturforvaltning

- Strandengene har tidligere været afgræsset.

Særlige naturværdier

- Afsides beliggende skov med lavt publikumspres.
- Naturligt løvskovskrat i randen af skoven mod syd og øst.
- Forekomst af habitatnaturtyper.
- Dynamisk natur på Selsø Hage.

5. Selsø-området

I historisk tid var Selsø Sogn adskilt fra det øvrige Odsherred af et sund, der løb gennem den nuværende Selsø Sø og Hov Mose. Ved landhævninger opstod en vig i Roskilde Fjord. Selsø Sø er den tidligere vig, der er forsøgt afvandt. Dette mislykkedes imidlertid, og en stor brakvandssø opstod bag dæmningen, der i dag afskærer søen fra Møllekrog (Roskilde Fjord). Søens areal øgedes væsentligt i 1996 ved at oversvømme et lavtliggende område nord for søen, og det samlede areal af Selsø Sø er ca. 105 ha.

Søen er den del af EF-Fuglebeskyttelsesområde nr. F105 beliggende i Natura 2000-område nr. 136.

Selsø Sø indgår i fredningen fra 1948, der omfatter Selsø Slot og omgivende arealer. Hovedparten af arealerne mod søen er afgræsset af overvejende kreaturer; i mindre grad af heste. Ovenfor græsningsarealer og uafgræssede moseområder ligger dyrket agerjord. Mange steder ses linjeformede beplantninger på eller ovenfor den gamle kystskrænt.

Vegetation

Selsø Sø er omgivet af en mosaik af kær, enge og partier med rørskov. Stedvist er der mindre lunde eller beplantninger med løvtræer; primært rød-el og birk. Enkelte steder går ret fastbundede græssede enge helt ned til vandkanten, men hovedsageligt ligger engene inde bag et rørskovsbælte af varierende bredde.

Jordbunden er overvejende gammel havbund og rig på gamle skal-aflejringer. Dette betyder, at de afgræssede enge hovedsageligt udgøres af rigkær. Der er kortlagt 17 ha habitatnaturtype rigkær, hvoraf de mest værdifulde findes på vest- og sydvestsiden af søen. Her ses bl.a. leverurt, eng-troldurt, vibefedt, djævelsbid, skede-star, tvebo-star, tråd-star og butblomstret siv. Desuden ses i store bestande orkidéerne sump-hullæbe, maj-gøgeurt og kødfarvet gøgeurt. I kraft af den kalkrige bund og generelt gode afgræsning ses i rigkærene mange steder et veludviklet mosdække med bl.a. stiv seglmos og grøn krumblad. Stiv seglmos er sjælden i Danmark, men findes ca. 10 steder på Sjælland typisk i kystnære rigkær. Netop den kystnære beliggenhed og periodevis oversvømmelse med brakt søvand betyder, at rigkærene rummer en række almindelige salttålende arter, som fx. jordbær-kløver, harril, strand-vejbred, fjernakset-star.

På østsiden af søen findes mindre partier med svag vældpåvirkning, dvs. områder med fremsivning af mineralrigt jordvand (i dette tilfælde kalkholdigt). Vegetationen er her overvejende lavtvoksende og domineret af bladmosser med bl.a. forekomst af grøn eremitmos og stor skebladmos. Førstnævnte er en af de karakteristiske arter for habitatnaturtypen kilder og væld, der er kortlagt ca. ½ ha af.

En del af rørskoven, som ligger mellem de græssede rigkær, udgøres af hængesæk domineret af tagrør og smalbladet dunhammer. Stedvist ses arter som hvas avneknippe eller rig forekomst af 5-7 arter af tørvemosser. Hvor rørskoven afgræsses, udvikles der værdifulde rigkærs-hængesække med bl.a. trindstænglet star i store bestande, eng-troldurt, kær-mangeløv, butfinnet mangeløv og kær-svovlrod. Der er kortlagt 4 ha med værdifuld habitatnatur-hængesæk primært langs den sydlige og sydvestlige bred.

Vandstanden i Selsø Sø er svingende og på de periodevist udtørrende bredzoner ses især på østsiden udviklet interessant vegetation med bl.a. tigger-ranunkel, liden pileurt, blågrøn gåsefod, rød gåsefod og hestehale.

De vedplantetilgroede områder er i den sydøstlige del af søen udviklet til habitatnaturtypen aske- og ellesump. Her er registreret det meget sjældne bladmos stor vortetand.

Dyreliv

Fuglelivet i og omkring Selsø Sø er ganske enestående. Området er udlagt til Natur- og vildtreservat. I søen raster i vinterhalvåret meget store mængder af primært grågæs (op til 2.000), dykænder (op til 5.000 troldænder og 1.500 hvinænder), svømmeænder og blichøns. På de afgræssede enge raster tillige store flokke af vadefugle.

Af nævneværdige yngleforekomster er ca. 300 par skarver, knap 1.000 par hættemåger og godt en snes par fjordterne. Desuden yngler 1-2 par rørhøg, 7 par klyder, 10 par svaner, 50 par grågæs samt strandskade, stor præstekrave, dobbelt bekkasin, rødben, knarand, gråand, skeand, taffeland og trolldand. Tillige yngler en lang række andre almindelige eller karakteristiske arter, og der er samlet registreret ca. 30 ynglende fuglearter.

I flere af rigkærene findes den uanseelige lille, halvsjældne snegl, skæv vindelsnegl, som er på udpegningsgrundlaget for Habitatområdet.

Administrativ status

- Beliggende i sin helhed i Fuglebeskyttelsesområde F105 "Roskilde Fjord, Kattinge Vig og Kattinge Sø" og i Habitatområde nr. H120 "Roskilde Fjord", der sammen med Habitatområde H199, "Jægerspris Nordskov" udgør Natura 2000-område nr. 136 "Roskilde Fjord og Jægerspris Nordskov".
- Beliggende i sin helhed i Natur- og vildtreservatet "Selsø Sø".
- Hele Selsø Sø og tilliggende naturarealer er omfattet af Naturbeskyttelseslovens § 3 som sø, mose, eng og overdrev.
- Beliggende i Selsø Sø-fredningen fra 1969.

Naturforvaltning

- Opsætning af hegn af Frederiksborg Amt.
- Afgræsning af omgivende enge og kær rundt om søen.
- Vandstandshævning i den nordlige ende, således at søen blev udvidet i areal.
- Rydning af opvækst af birk i mose- og rørskovspartier på den østlige og sydøstlige side af søen.

Særlige naturværdier

- Unikt fugleliv med store rastebestande af grågæs, trolldænder og hvinænder.
- Meget værdifulde habitatnaturtyper: Rigkær og hængesæk.
- Forekomst af meget sjældne mosser og fredede karplanter.
- Forekomst af skæv vindelsnegl.
- Stort sammenhængende areal overvejende god drift.
- Rige oplevelelsesmuligheder af fuglelivet fra fugletårn og offentlig vej.

6. Bolund

Området omfatter foruden selve Bolund også strandengen mod landevejen (Frederiksborgvej). Mod øst afgrænses området af et stendige, som fortsætter på en lang strækning i områdets sydgrænse mod Risøs arealer. Mod bebyggelserne mod nord forløber ligeledes et stendige.

Bolund, der i sin helhed er beliggende i Natura 2000-område nr. 136, ligger som en markant flad moræneknold i Roskilde Fjord. Mod vest står den med en stejl klint mod den stenede forstrand og havet. Bolund er forbundet med fastlandet med en smal strandvold. Indenfor ligger overvejende strandenge. Når vandet stuver op i bunden af Roskilde Fjord, er forbindelsen til fastlandet ofte oversvømmet ligesom store dele af strandengene.

Bolund, som blev fredet i 1941, er en meget interessant geologisk dannelse fra sidste istid. På de markante skrænter mod syd og vest ses et tyndt muldrag skarpt afgrænset mod lagene med istidsaflejringer nedenunder. Der er i samarbejde med ejerne etableret offentlig adgang til Bolund.

Vegetation

Den dominerende vegetationstype på Bolund-knolden er overdrev med et varieret floristisk indhold. Der er udpræget forskel fra vegetationen på nordsiden af Bolund til overdrevsvegetation på plateauet og sydsiden. De mest artsrige partier findes på skrænterne med bl.a. hjertegræs, blågrøn star, hulkravet kodriver, knoldet mjøddurt, nikkende limurt, due-skabiose, dansk astragal og stor knopurt.

På sandrevlen vokser bl.a. bulmeurt, hundetunge, tornet tidsel, æselfoder og cypres-vortemælk.

Indenfor ligger strandengene, der mod land er stærkt påvirket af ferskvand og gradvist overgår til rigkær. Såvel strandenge som rigkær rummer en mængde naturtypekarakteristiske arter. I rigkærene ses bl.a. trævlekrone, hjertegræs, almindelig star, blågrøn star, toradet star og flere bestande af kødfarvet gøgeurt. Kær-fnokurt ses i nogle år.

Nærmest vejen mod øst og ligeledes mod nord stiger terrænet, og der er udviklet mosaik af kalkoverdrev og udvaskede sure overdrev. Her ses bl.a. kornet stenbræk, fåre-svingel, bølget bunke, eng-havre og knoldet mjøddurt. Langs det nævnte stendige mod syd mod Risø ses ligeledes et fint overvejende kalkoverdrev med bl.a. mat-potentil. På især de sure overdrev ses i sensommeren et meget fint svampeflor af markchampignon og talrige arter af vokshatte, der indikerer høj naturkvalitet og lang græsningskontinuitet.

Det skal bemærkes, at der på stendiget mod Frederiksborgvej findes en meget lille bestand af den sjældne og fredede bregne, rundfinnet radeløv. Arten er her sårbar og har på Sjælland kun 4 voksesteder.

Hovedparten af Bolund-området er habitatnatur. Der er kortlagt 9½ ha strandeng, 4 ha rigkær og samlet 5½ ha kalkoverdrev og surt overdrev, hvoraf førstnævnte udgør hovedparten. Rundt om Bolund-knolden er kortlagt habitatnaturtypen "Enårig vegetation på stenede strandvolde".

Dyreliv

I rigkærene findes den uanseelige lille, halvsjældne snegl, skæv vindelsnegl, som er på udpegningsgrundlaget for Habitatområdet. Bolund og omgivende strandenge indgår som en del af Roskilde Fjords raste- og fourageringsområde for en lang række svømme- og vadefugle. Medregnet almindelige spurvefugle er ca. 50 fuglearter registreret fra Bolund-området.

Administrativ status

- Beliggende i sin helhed i Fuglebeskyttelsesområde F105 "Roskilde Fjord, Kattinge Vig og Kattinge Sø", Habitatområde nr. H120 "Roskilde Fjord", der sammen med Habitatområde H199 "Jægerspris Nordskov" udgør Natura 2000-område nr. 136 "Roskilde Fjord og Jægerspris Nordskov".
- Beliggende i sin helhed i Natur- og vildtreservatet "Roskilde Fjord".
- Omfattet i sin helhed af Naturbeskyttelseslovens § 3 som overdrev, strandeng, eng og sø.
- Beliggende i Bolund-fredningen fra 1941.

Naturforvaltning

- Renovering og opsætning af hegn.
- Afgræsning med kreaturer.
- Pleje af stendige ved slåning af vegetation omkring og på diget samt fjernelse af gammelt pigtrådshegn.
- Etablering af rasteplads, bord-bænke-sæt og info-tavler ved Frederiksborgvej.

Særlige naturværdier

- Unik geologisk dannelse i form af Bolund-knolden.
- Værdifulde habitatnaturtyper: Kalkoverdrev, surt overdrev, strandeng og rigkær.
- Forekomst af sjældne, rødlistede og fredede karplanter.
- Værdifuld svampelokalitet med vokshatte.
- Forekomst af skæv vindelsnegl.
- Rige oplevelsesmuligheder for publikum.

7. Risøhalvøen og Veddelevhalvøen

Risø halvøen omfatter det udstrakte strandengsområde omkring Bløden og morænebakkerne med skræntvegetation nord og syd herfor. Bløden er en lavvandet vig med næsten vegetationsløs mudderbund. Omkring Bløden mellem de to halvøer ligger kreaturgræssede strandenge.

Fra Veddelevhalvøen er der god adgang til fjorden via lystbådehavnen i Veddelev. Der er også en flot udsigt mod Bognæs, Bistrup Parcelgård og Roskilde by, hvor domkirkens spir kan ses. På halvøen er der campingfaciliteter.

Sønderø på sydsiden af Veddelev halvøen er et mindre, afgræsset strandengsområde med typisk strandengvegetation. Nord for Veddelev Havn ligger Veddelev Nordstrand, som er et artsrigt græsland, delvist tilgroet med træer og buske.

Vegetation

Strandengsområdet omfatter strandsumpe og græssede strandenge, især i den sydlige del af Bløden. Området er af botanisk betydning på grund af forekomsten af smalbladet kællingetand og fladtrykt kogleaks. Flere typiske strandplanter optræder, herunder strand-annelgræs, kveller, strand-gåsefod og vingefrøet hindeknæ. I strandsumpene findes tagrør og forskellige arter af kogleaks.

Et lille strandoverdrev i den nordvestlige del af Bløden rummer alm. pimpinelle, sød astragel og knoldet mjødukt. Et andet overdrev i den nordlige del af delområdet rummer hist og her en spændende flora med bl.a. strandkarse, eng-havre, guldhavre og djævelsbid.

Højklint er af stor botanisk betydning, fordi der her findes flere sjældne og halvsjældne arter, bl.a. kan nævnes mat potentil, due-skabiose, tjærenellike og voldtymian. Bag Højklint findes en nedlagt skydebane med overdrevsvegetation samt et par vandhuller.

På kystskrænten ved Veddelev Havn vokser blodrød storkenæb.

Dyreliv

Bløden er af international betydning som rastelokalitet for vandfugle. Især grågæs og troldænder forekommer i meget store tal. Også vadefugle som hjejle og vibe kan optræde i store tal under trækket.

Ynglefuglene udgøres på landsiden af enkelte par af almindelige arter af vadefugle, men alm. ryle har ynglet i 1990'erne. På Svaleø fandtes tidligere en stor koloni af hættemåger med en del fjordterne og en stor bestand af klyder.

Sønderø er en fin lille fuglelokalitet, men ed en begrænset ynglebestand af kystfugle og vadefugle.

På kystskrænterne ved Veddelev findes sekspletet køllesværmer og store bestande af mere almindelige arter af sommerfugle.

Administrativ status

- Beliggende i sin helhed i Fuglebeskyttelsesområde F105 "Roskilde Fjord, Kattinge Vig og Kattinge Sø", Habitatområde nr. H120 "Roskilde Fjord", der sammen med Habitatområde H199 "Jægerspris Nordskov" udgør Natura 2000-område nr. 136 "Roskilde Fjord og Jægerspris Nordskov".
- Området er omfattet af Roskilde Fjord Vildtreservat fra 1995, hvilket medfører færdselsforbud hele året.

Naturforvaltning

- Væsentlige dele af strandene afgræsses af kreaturer.
- Fugletårn opstillet i 2005.
- Hegning og græsning ved Sønderø (Kogræsserselskab).
- Rydning af buske og træer på Veddelev Nordstrand.

Udsigt fra lystbådehavnen i Veddelev mod Askehoved på Bognæs.

Særlige naturværdier

- Landskabeligt smuk og beskyttet vig syd for Forskningscenter Risø.
- Meget store forekomster af fugle året rundt.
- Store botaniske værdier på Højklint og kystskrænter.
- Bevaringsværdig ynglebestand af kystfugle.
- Værdifuld sommerfuglefauna.
- Forekomst af spidssnudet frø og stor vandsalamander, begge arter på habitatdirektivets bilag IV

8. Kysten ved Bistrup Parcelgård og Rørmosen

Delområdet omfatter herregårdslandskabet med Bistrup Parcelgård og Bistrup Hovedgård (i dag del af Sct. Hans Hospital) samt Rørmosen i en gammel fjordarm, hvor Kornerup Å havde sit udløb i Roskilde Fjord indtil starten af 1700-tallet.

Mod kysten omkring Bistrup Parcelgård er der vekslende strandoverdrev og strandenge, der afgræsses af kreaturer.

Vegetation

Der er en interessant forekomst af planterne svalerod og finger-lærkespore. Nordvest for Parcelgården mellem Boserup Skov og Kattinge Vig findes et smalt strandoverdrev med stor botanisk værdi.

Fra Sct. Hans arealerne er registreret både et stort antal rødlistede storsvampe og en del rekreativt værdifulde spisesvampe. De huser også interessant vegetation med bl.a. lærkesporer og 3 arter anemone, engkarse og knold-fladbælg. På Sct. Hans-området findes mange mycelier af den rødlistede svampeart blånende gråblad, som herudover kun er registreret fra ganske få andre lokaliteter i Danmark.

I stenalderen strakte Roskilde Fjord en arm ind øst for Boserup Skov. Rørmosen er rester af denne fjordarm. Området har været drænet og opdyrket, men nu er her en skov med især birk, el, ask og eg, dvs. træer, som kan vokse på den fugtige jord. Nogle steder i skoven har træerne flere stammer, fordi de tidligere har været stævnet. Rørmosen rummer også åbne områder med spredte bevoksninger.

For 100 år siden udfyldte Rørmosen stort set hele den gamle fjordarm og var et værdifuldt rigkær med sjældne arter som rust-skæne og pukkellæbe. I dag er området delvis afvandet og har mere karakter af urørt skov domineret af birk og uden betydende indgreb i form af hugst eller andet. På den våde kalkrige bund i det sammenhængende moseareal er der i dag levesteder for mange dyre- og plantearter, bl.a. en stor bestand af ægbladet fliglæbe.

Dyreliv

Engene rummer en ynglebestand af vadefugle, med klyde, rødben, vibe, strandskade og stor præstekrave. Også gul vipstjert forekommer som ynglefugl.

Fuglelivet i Rørmosen omfatter de mest almindelige vand- og mosefugle, bl.a. en stor bestand af nattergal. Rørmosen grænser op til en række nedlagte slambassiner og en golfbane mod vest. I slambassinerne yngler flere arter af vandfugle, bl.a. lille lappedykker. Øst for mosen i tilknytning til hospitalet ligger nogle lave enge, der er brakvandspåvirkede på grund af indtrængende fjordvand ved højvande. De afgræsses af kreaturer.

Kysten ved Bistrup Parcelgård.

Administrativ status

- Arealerne ved Bistrup Parcelgård og et stort område syd for Boserup Skov (ikke Rørmosen) er fredede sammen med Kattinge søerne ved kendelse fra 1980.
- Området omkring Sct. Hans Hospital fredet i 1999.
- Strandene beliggende i sin helhed i Fuglebeskyttelsesområde F105 "Roskilde Fjord, Kattinge Vig og Kattinge Sø", Habitatområde nr. H120 "Roskilde Fjord", der sammen med Habitatområde H199 "Jægerspris Nordskov" udgør Natura 2000-område nr. 136 "Roskilde Fjord og Jægerspris Nordskov".

Naturforvaltning

- Der er udarbejdet plejeplan for Sct. Hans Hospital.
- Strandene ved Bistrup Parcelgård græsses.
- Der er græsning på strandensareal ved Sct. Hans Hospital (Kællingehaven).
- Åbne græsarealer ved Sct. Hans Hospital græsses.

Særlige naturværdier

- Moser med værdifulde plante- og dyrearter og et stort potentiale for endnu flere arter.
- Områder i Rørmosen med urørt skov.
- Landskabeligt unikt herregårdslandskab med udsigt over fjorden og mod (og fra) Roskilde, Veddelev og Bognæs.
- Landskabelig sammenhæng med Boserup Skov og Kattinge Søerne (skovbryn og søbred).
- Stort afvekslende strandengs- og overdrevsområde langs kysten.

9. Boserup Skov

Boserup Skov er en artsrig løvskov i et kuperet terræn med kalkrig jordbund. Mod nord afgrænses skoven af skovbrynet mod Kattinge Vig på den gamle stenalderkyst. Mod øst har skoven et flot bryn mod Bistrup Parcelgårds herregårdslandskab, og mod vest omkranses skoven af nogle gamle skovdiger. I Boserup Skov er jorden særdeles frodig og terrænet er kuperet. Skoven rummer derfor en ualmindelig smuk og rig forårsflora, og en artsrig og tæt skovfuglefauna. Boserup Skovs smukke beliggenhed har gjort den til et populært udflugtsmål, og den hører til blandt landets 20 mest besøgte skove.

Størstedelen af skoven er bevokset med løvtræer, især bøg, som vokser særdeles godt her. Nye træer blev plantet i begyndelsen af 1700-tallet. Omkring Hovedvejen vokser bøg fra 1867, og bøgene omkring Åsmarksvej er plantet mellem 1900 og 1907. Næste generation af bøgetræer bliver ikke plantet, men får lov til at vokse op fra de gamle træers frø. Hvor Nattergalestien og Hovedvejen mødes, er der store arealer, hvor spidsløn vokser op under de gamle bøgetræer. Det er en sjælden type skov i Danmark.

I skovens sydvestlige hjørne ligger en stævningsskov med aske- og elmetræer, som blev plantet i midten af 1800-tallet. I en stævningsskov har træerne mange tynde stammer i stedet for én tyk. Det skyldes, at flere nye skud er vokset frem fra stødet, efter træet er blevet fældet (stævnet). Stævning var tidligere knyttet til det selvforsynende landbrug, idet grene og stammer blev brugt til redskaber, brænde, gærder m.v. Træerne blev stævnet med 5-15 års mellemrum.

Vegetation

Skræntskoven langs Boserup Skov er udlagt som naturskov og består af selvgroet artsrigt blandingskrat især bøg, eg, ask, men også hassel, fuglekirsebær og elm. Træerne er flere steder stærkt påvirket af

Kysten ved Boserup Skov.

vinden og hælder mod øst. Selve skrænten er kysten fra havet i stenalderen. Kystskoven har både stor skønhed, biologisk værdi og pædagogisk værdi, som eksempel på eksponeret skovbryn.

Boserup Skov er overvejende løvskov med bøg, eg og ask. Bøgen er den mest almindelige træart. Skoven har nogle veludviklede skovbryn, især mod sydvest og på den gamle kystskrænt mod Kattinge Vig. Mod sydvest findes et parti med gammel stævningsskov. Flere steder har bevoksningen karakter af naturskov; dette gælder bl.a. stævningsskoven og flere af de meget artsrige skovbryn.

Den frodige muldbund har en meget artsrig urteflora med bl.a. blå, hvid og gul anemone, fladkravet kodriver, flere arter af lærkespore, firblad, dansk ingefær, druemunke, skælrod, samt flere orkidé-arter som rederod, ægbladet fligløbe og skov-hullæbe. Af rødlistearter kan nævnes krat-vikke og forskelligblomstret viol.

Det meget muldrige skovbund betinger endvidere forekomsten af en meget rig svampeflora med bl.a. morkel. Boserup Skov har generelt en imponerende og velbeskrevet svampeflora med adskillige rødlistearter. Her findes ikke kun arter som betinges af den rige muldbund, men også fattigbundsarter og arter knyttet til dødt ved etc. Skoven er således voksested for ca. 70 arter af rødlistede svampearter.

Umiddelbart sydvest for Boserup Skov ligger Lerbæksmosen, som er et mindre moseområde på kalkrig bund. I dag er området mest fugtig birkeskov omkring nogle gamle tørvegrave. Af den tidligere meget værdifulde vegetation vokser der stadig hvas avneknippe. Mosen har været afgræsset, men har de senere år været ugræsset.

Dyreliv

På grund af skovens frodige karakter og de lange, artsrige skovbryn rummer den et rigt fugleliv med forekomst af de fleste danske skovfugle. Den varierede skov er levested for mange forskellige fugle. Først på sommeren kan man høre et kor af fuglestemmer fra bogfinker, nattergale og andre af skovens sangfugle. Om vinteren kan man opleve flokke med tusindvis af kvækerfinker.

Boserup Skov huser en meget rig insektfauna, især hvad angår arter, der er knyttet til urter, buske og åbne arealer. Hvid admiral, iris og den rødlistede kejserkåbe er blandt skovens mange sommerfuglearter. I skoven findes også en stor bestand af snoge. Der lever mange skrubtudser i skoven, og for få år siden blev der fundet stor vandsalamander.

Administrativ status

- Hele området er fredet siden 1980 med henblik på at bevare områdets landskabelige og kulturhistoriske værdier.
- Boserup Skov har siden 1995 været statsskov under Odsherreds Statsskovdistrikt.

Aktiv forvaltning

- Boserup Skov er statsskov med Miljø- og Energiministeriets lempelige krav til skovdriften og mål om flersidighed. I driftsplanen fra 1997 for Boserup Skov angives bl.a., at anvendelse af kemiske bekæmpelsesmidler begrænses til et minimum, at døde træer kan fjernes, hvis de er til fare for publikum, og at nedskredne træer og buske så vidt muligt bør efterlades og indgå i de naturlige kystudligningsprocesser.
- Flere af områdets gravhøje er blevet frilagt ved rydning af bevoksning og fjernelse af kvas.
- Dele af skoven drives med stævningsdrift i samarbejde med Roskilde Tekniske Skole.

Særlige værdier

- Meget rig flora med en usædvanlig flot og berømt forårsflora.
- Voksested for mange rødlistede svampearter.
- Mange dagsommerfugle.
- Kystskov på den gamle stenalderkyst, med flotte, bøgedominerede skovbryn mod Kattinge Vig.
- Partier med gammel stævningskov.
- Rig på fortidsminder, herunder gravhøje, voldsted og spor efter stenalderbosættelser langs Kattinge Vig.
- Velbevarede skovdiger.

10. Bognæs

Bognæs er en tvedelt halvø i den inderste del af Roskilde Fjord i Lejre Kommune. Halvøens areal er på 476 ha. Hele Bognæs er privatejet og fredet og grænser mod syd op til fredningerne af Kattinge søerne, Boserup Skov og Bistrup Parcelgård.

Strandengene på Bognæs er hævet havbund, som omkranser et mere bakket morænelandskab. Dele af halvøen er sammen med Skuldelev Ås udpeget som nationalt geologisk interesseområde, fordi det vestlige højdedrag på Bognæs og videre sydpå (Næbbet) tolkes som en forlængelse af Skuldelev Ås. De karakteristiske skrænter mod vest er formet af stenalderhavets erosion.

Mere end halvdelen af Bognæs drives som skov (mod øst Storskov, mod vest Vesterskov). Ca. en fjerdedel bliver græsset med kreaturer, mens resten ligger uhegnet og enten høstes som wrap eller afgræsses af områdets hjortebestand.

Langs kysten er der flere fund af bopladser af ældste art fra jægerstenalderen (11.000 – 4.000 f.v.t.), og da havspejlet i fastlandstiden lå betydeligt under det nuværende, ligger mange af bopladserne på lavt vand langs kysten. På halvøen er der 6 gravhøje fra bronzealder og jernalder.

Ved Egehoved på nordsiden af Storskoven er en skovvej lukket for publikum i perioden 1. februar – 15. juli på grund af ynglende havørn. På de tilgrænsende strandene og på en mindre del af søterritoriet er der også adgangsforbud i samme periode.

Vegetation

Størstedelen af skovarealet på Bognæs er løvskov med dominans af eg og bøg. Skoven rummer mange gamle bevoksninger, men særligt iøjnefaldende er nogle 300-500 årige storkronede ege på Egehoved. I en bevoksning i Storskoven findes enkelte gamle skovlind, der formentlig er rester af den oprindelige skov.

Skovene på Bognæs har overordentligt flotte og veludviklede skovbryn ud mod strandengene. Her står mange store gamle ege, bøge og ask, med en rig forekomst af gamle hvidtjørn, alm. hyld, æble, benved og slåen. I skovenes indre er der i de seneste årtier foretaget en meget intensiv hugst. Kystskrænten mod vest i Vesterskov har et bryn med krogede og ofte flerstammede bøge, hvidtjørn og æble. Urtefloraen inde i bevoksningerne er karakteriseret ved en smuk forårsflora med hyppig forekomst af blå anemone

Kysten ved Sadelbakke på Bognæs.

på de gamle kystskrænter. Mange steder optræder ramsløg i meget store bestande. I skovbrynene findes arter som svalerod, flere arter af løg, finger-lærkespore, læge-stenfrø, merian og bakke-soløje.

Omkring skovene findes strandenge og strandoverdrev. På strandengene indgår typiske strandengsplanter i vegetationen, med forekomst af bl.a. læge-kokleare, vild selleri, slangetunge, danskastragel og fliget vejbred. Strandoverdrevene, der forekommer ved Askehoved, er meget artsrige og rummer flere arter af star, hjertegræs, liden skjaller, flere arter af ranunkel samt slangetunge. Størstedelen af strandengene græsses af kreaturer.

Dyreliv

Den meget varierede skov udgør et velegnet levested for et stort antal skovfuglearter. På Askehoved findes kolonier med fiskehejre og skarv. Havørnen har ynglet på Bognæs siden 2007. De første år lå reden synlig for publikum i skovbrynet ud mod strandengen, men de seneste år har reden ligget skjult for publikum midt på Egehoved.

De gamle ege i skoven og skovbrynene er levested for sjældne insekter, herunder smeldere og andre trælevende biller, der er fåtallige eller manglende i forstligt drevne skove (f.eks. eremit, der indgår i udpegningsgrundlaget for EF-habitatområdet). På Bognæs findes desuden stor vandsalamander, der indgår i udpegningsgrundlaget for EF-habitatområdet, samt snog og spidssnudet frø. I skovene findes en stor bestand af dådyr.

Strandengene på Bognæs huser ynglende vadefugle med strandskade, vibe og rødben som de mest almindelige. På grund af skovens rævebestand vil en større bestand af ynglefugle på strandengene ikke kunne forventes. I vinterhalvåret er strandengene et vigtigt opholdssted for vintergæster som stor tornskade, snespurv og bjergirisk.

Administrativ status

- Bognæs halvøen er privatejet og indgår i den store Selsø-Lindholm Gods-fredning fra 1969.
- Bognæs er omfattet af EF-fuglebeskyttelsesområde nr. 105, og EF-habitatområde nr. 120. Den indgår i Natura 2000-område nr. 136 ”Roskilde Fjord og Jægerspris Nordskov”.
- Strandengene og søerne er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3.

Naturforvaltning

- Strandengene på Bognæs græsses af kødkvæg. Roskilde Amt har tidligere givet tilskud til hegning.
- Der er indgået aftale med Lejre Kommune om begrænsning af publikums adgang i nærheden af havørnens rede.
- Gravhøjen Kongehøj plejes årligt.
- Flere vandhuller er oprenset for at gavne stor vandsalamander.
- Omkring de gamle ege er der indgået en skovplejeordning med Skov- og Naturstyrelsen.

Særlige naturværdier

- Varieret landskab med stejle kystskrænter og hævet havbund.
- Rigt og varieret plante- og fugleliv på strandengene.
- Værdifuld vegetation i skovbryn og på kystskrænter.
- Gamle træbevoksninger og tidligere græsningsskov med store biologiske værdier (planter, insekter).
- Eremit, ynglende havørn og skarvkoloni.
- Høj grad af uforstyrrelighed.

11. Herslevområdet

Delområdet omfatter Herslev Ejerlaug med landsby, lystbådehavn og lavbundsarealet mod øst, samt Herslevgård og hele den højtliggende nord- og vestvendte pynt ud mod Lejre Vig ned til Lejre Å.

Vegetation

Kystskrænterne, især de vestvendte, har en stor botanisk betydning på grund af forekomsten af en rig og varieret skræntflora med nikkende limurt, knoldet mjødurt, alm. pimpinelle, bakke-soløje, rosen-katost, hjertegræs, vår-star og stivhåret kalkkarse.

Administrativ status

- Kystområdet er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3.
- En smal bræmme langs kysten er omfattet af EF-fuglebeskyttelsesområde nr. 105, og EF-habitatområde nr. 120. Den indgår i Natura 2000-område nr. 136 ”Roskilde Fjord og Jægerspris Nordskov”.

Naturforvaltning

- En væsentlig del af kystområdet afgræsses.

Særlige naturværdier

- Store botaniske værdier på kystskrænter.
- Kulturhistoriske værdier i den velbevarede Herslev landsby.

12. Kysten omkring Lejre Vig

Delområdet omfatter kystkilen ud til Lejre Vig med Borrevejle i bunden af vigen og landsbyen Lyndby i nord. Lyndby er et gammelt fiskerleje, der nu rummer en del sommerhuse. Lyndby har en flot kirke omgivet af et kampestensdige. Et område ved fjorden er fredet. Området er præget af sommerhusbebyggelse.

Vegetation

Kystbræmmen umiddelbart nord for Lyndby rummer bl.a. et græsset strandengsområde, hvor der findes annelgræs, harril og jordbærkløver. Kysten syd for Lyndby udgøres af strandsumpe, hvor tagrør dominerer. Der er forekomst af butblomstret siv, samel og eng-klaseskærm i det udyrkede areal på indersiden af strandørsumpen.

Administrativ status

- Kysten nord for Lyndby er fredet i 1947 og mens kysten syd for Lyndby er fredet i 1962.
- Størstedelen af kystbræmmen er beskyttet af naturbeskyttelseslovens § 3.
- Kystbræmmen er omfattet af EF-fuglebeskyttelsesområde nr. 105, og EF-habitatområde nr. 120. Den indgår i Natura 2000-område nr. 136 "Roskilde Fjord og Jægerspris Nordskov".

Naturforvaltning

- Ved Lyndby Kirke er et fredet overdrev blevet heget med henblik på græsning.
- I bunden af Lejre Vig er kystskrænt og rørsump heget af afgræsset med får som led i bekæmpelse af kæmpe-bjørneklo.
- Et vejrlø (shelter) ved Lyndby Strand er etableret med støtte fra Roskilde Amt.

Særlige naturværdier

- Flot udsigt mod fjorden og det omgivende landskab.
- Botanisk og landskabeligt værdifulde strandenge og kystskrænter.

13. Kattingesøerne

Store Kattinge Sø og Lille Kattinge Sø var engang den inderste arm af Kattinge Vig. I 1300-tallet blev der bygget en dæmning over fjordarmen, og søerne blev dannet. I 1754 blev anlagt et sluseudløb og en vandmølle, kaldet Kattinge Værk.

Vegetation

Søerne har tidligere haft en rig undervandsvegetation, men den er i dag meget sparsom. Omkring søerne ligger store områder med tagrør. I disse findes mindre partier med hængesækvegetation af tørvemosser og kærarter. I kanten af søerne forekommer mindre rigkær med gøgeurter.

Dyreliv

Store og Lille Kattinge Sø er omkranset af rørskov og søernes vand er uklart på grund af en stor algevækst. Fuglelivet er helt domineret af det enorme antal troldænder, der overvintrer i søerne. Op til 20.000 troldænder hviler på søerne i dagtimerne, før de om natten flyver ud på fjordvandet for at søge føde. Også fiskeørn, rørhøg, sortterne og isfugl ses af og til som gæster ved søerne. Forekomsten af ynglende vandfugle er begrænset på grund af den dårlige vandkvalitet, og blot toppet lappedykker optræder i stort tal med næsten 40 ynglepar.

Mange ænder yngler og raster ved søerne. Især om efteråret er der store flokke af troldænder. Om efteråret ses flokke med tusindvis af stære, som overnatter i rørskovene omkring søerne.

Store Kattinge Sø

Administrativ status

- Store Kattinge Sø og Lille Kattinge Sø er sammen med arealer ud til Kattinge Vig fredede i 1980.
- Søerne og deres omgivelser er EF-fuglebeskyttelsesområde og EU-habitatområde, og de indgår i Natura 2000-område nr. 136 Roskilde Fjord og Jægerspris Nordskov.

Naturforvaltning

- Der er anlagt en ørredpassage ved slusen og en ålepassage i pumpehuset.
- Der er opsat et fugletårn på Espeholmen for at forbedre mulighederne for at observere fuglelivet, og i tilknytning hertil er der anlagt en P-plads nord for vejen.

Særlige naturværdier

- Imponerende flokke af rastende troldænder på især Store Kattinge Sø.
- Store landskabelige værdier omkring de karakteristiske dalstrøg med vandløb og søer mellem de bakkede landtanger.

14. Kornerup Ådal

Området er gennemskåret af nord-sydgående ådale og mosestrøg. Lavningerne, der oprindeligt er udhulet af smeltevand under istiden, var fjordarme i stenalderhavet. Områderne langs dalstrøgene er præget af mange små afløbsløse lavninger, hvilket giver en mosaik i landskabet af småbiotoper, der kæder det nord-sydgående net af lavbundsarealer sammen.

Mellem ådalene ligger istidens moræneaflejringer med småbakket dødispræg. Mest markant fremstår Næbbet, der er en langstrakt højderyg (op til 25 m.o.h.) fra Lejre i syd over Kattinge til Færgebro Rev på Bognæs i nord. I Kornerup ådal ligger Kornerup Sø, Buesø, Svogerslev Sø, Lille Kattinge Sø og Store Kattinge Sø, inden Kornerup Å løber ud i Kattinge Vig. Store og Lille Kattinge Sø blev dannet i 1300-tallet ved anlæg af en dæmning mod Kattinge Vig.

I Kornerup ådal findes en af HOFOR's kildepladser.

Vegetation

I Kornerup ådal findes naturtyperne fersk eng, overdrev, rørsump, starsump, ellesump, skov og krat samt spredte træer. Der er en stor biologisk diversitet med bl.a. fredede orkidéer som maj-gøgeurt og kødfarvet gøgeurt og lokalt udbredte plantearter bl.a. gul frøstjerne, vandpeberrod og kær-fnokurt.

Ved Svogerslev Sø findes områder med både rigkær og fattigkær. I rørsumpen findes partier med tørvemos, kærmangeløv, tråd-star samt alm. fredløs, trævlekrone, maj-gøgeurt og alm. star.

Dyreliv

Kornerup Sø har forekomst af almindelige vandfugle og en del småfugle som nattergal, kæranger og græshoppesanger. Søen har dårlig vandkvalitet som følge af intern og ekstern fosforbelastning. Dette i forening påvirker søerne nedstrøms i negativ retning.

Landskab ved Kornerup Sø.

Svogerslev Sø huser ynglefugle af de mere udbredte arter. Sivsanger, der er meget lokalt udbredt på Sjælland, optræder med flere par, og rørhøg yngler regelmæssigt. Der er toppet lappedykker og knopsvane i området. Langs søens østlige side er der drikkevandsboringer. Ved søen er der også snog, spidssnudet frø og butsnudet frø.

Administrativ status

- Kornerup Sø, Buesø samt vest- og østbredden af Svogerslev Sø indgår i Ledreborg-fredningen fra 1973.

Naturforvaltning

- HOFOR har i 1998 kortlagt naturværdier og udarbejdet en plejeplan for Kornerup og Gevninge kildepladser. Arealerne plejes i overensstemmelse hermed.

Særlige naturværdier

- Enge med orkideer og andre sjældne arter langs Kornerup Å.
- Værdifuldt fugleliv ved Kornerup og Svogerslev Sø.

15. Lejre Ådal og Ledreborgskovene

For 12-15.000 år siden smeltede istidens gletschere. Dødislandskabet ved Ledreborg og den store moræneflade sydøst for Gl. Lejre blev dannet. Smeltevand eroderede morænefladen og skabte de ådale, som i dag løber sammen ved Lejre og ud i Roskilde Fjord. Landet hævede sig, efter at isens tryk var forsvundet, men samtidig steg vandstanden i havet. I en periode for ca. 5000 år siden stod vandet i fjorden derfor ca. 3 meter højere end nu og gik i ådalene langt ind i landet som fjordarme. Åerne har eroderet sig ned i terrænet og skabt markante ådale.

Siden jægerstenalderen har Lejre været beboet af mennesker. Nærheden til fjorden og åerne gav mulighed for fiskeri, jagt og transport og senere mølledrift. De varierede jordbundsforhold betød godt agerbrug og græsningsmuligheder for husdyr i de brede enge, og tømmer og brænde hentedes fra skovene. Lejreegnens naturforhold var derfor attraktive som grundlag for de første jægere og de senere bønder, og her hvor de mange vandløb samledes, kunne rejsende i et uvejsomt landskab komme over vandstrømmen og videre mod øst eller vest. Gl. Lejreområdet er derfor det af landets kulturlandskaber, der er rigest på fortidsminder.

Lejre Å udspringer i dag i Gl. Lejre ca. 100 m vest for Kornerup Å, hvorfra den løber mod vest gennem Gevninge ud i Lejre Vig. I åen findes bækørred.

Vegetation

Lejre ådal nord for Gevninge består overvejende af moser og enge, men området rummer også græsmarker med et væsentligt større kulturpræg. På grund af indtrængning af brakvand ved højvande i Roskilde Fjord findes der strandengsplanter som harril og strand-trehage langt fra kysten. De største botaniske værdier er knyttet til to rigkær, der rummer kødfarvet gøgeurt, engblomme og buttblomstret siv.

Ved Lejre Å's udløb (Tranehals) findes mod fjordkysten strandoverdrev med åben, karakteristisk vegetation, hvor der stedvis findes flere ualmindelige arter, som smalbladet klokke, blodrød storkenæb og mat potentil.

I dag er Lyngbjerg Mose afvandet, og der er kun tre mindre vandhuller tilbage, hvoraf mindst et er nygravet. Der er store naturgenopretningspotentialer i mosestrøget. I mosen er en artsrig og varieret vegetation, og store partier er bevokset med butblomstret siv. To arealer i mosen græsses, og der har tidligere været mere intensiv drift med gødskning. Mosen er en god fuglelokalitet med mange viber. I Kornerup mose, som er under kraftig tilgroning, findes meget våd eng med vegetation af kær-fnokurt, trævlekrone m.fl.

Ved Lejre ligger Hestebjerg, der er en overdrevsbakke med en meget artsrig vegetation og med flere sjældne arter f.eks. mat potentiel, nikkende kobjælde, aks-ærenpris, lav skorsoner og alm. månerude. Hestebjerg afgræsses, hvilket er en forudsætning for bevarelsen af vegetationen, men samtidig udøver dyrene et ikke uvæsentligt slid på bakken.

I Ledreborg Slotspark og de tilgrænsende skove findes en værdifuld flora med bl.a. de fredede orkidéer rederod og hvidgul skovlilje. Også forskelligblomstret viol, finger-star, krat-vikke, elfenbens-padderok og bjerg-perikon forekommer.

Dyreliv

I Ledreborg Å ses vandstær hver vinter på strækningen gennem parken og videre mod Hule Mølle. Ved Hule Mølle findes overdrev med markfirben.

Administrativ status

- Området ved åens udløb samt kyststrækningen syd for udløbet er fredet i 1963.
- Gl. Lejre landsby ligger midt i et historisk enestående landskab, som blev fredet i 1992. Området rummer talrige arkæologiske vidnesbyrd om især vikingetid. Til området knytter sig også nogle af de mest kendte sagn om danske konger i forhistorisk tid.

Naturforvaltning

- Lejre Kommune har i samarbejde med Ledreborg Gods opsat hegn og fået genoptaget græsningen langs Ledreborg Å ved Dellinge Mølle. For at øge vandføringen i Lejre Å sker der en overførsel af vand fra Kornerup Å til Lejre Å.

Særlige naturværdier

- Værdifuldt planteliv i rigkær i Lejre ådal.
- Værdifuldt strandoverdrev ved Lejre Å's udløb.
- Store kulturmæssige interesser og værdier omkring vandmølleindustrien, mølledæmningen og de gamle velbevarede landsbyer.
- Eng med kær-fnokurt i Kornerup Mose.
- Et af landets rigeste kulturlandskaber med værdifulde fortidsminder omkring Gl. Lejre (bl.a. skibssætningen, vikingehallerne og jernaldergravhøje).
- Værdifuld overdrevsvegetation på Hestebjerg.

16. Helligrenden, Borrevejle Skov, Overdrevsskov og Bjergskov og Bæsted Skov

Ved Skullerupholm lå ved istidens afslutning en stor sø, et issøbassin 40 m.o.h., heraf det flade slettelignende landskab med sandede partier i udkanten. Fra søen løb vandet, da en spærrende isprop var

smeltet, ud gennem Helligrenden til Borrevejle Vig. Denne smeltevandsdal er særlig smuk ved Abbetved.

Vegetation

Borrevejle Skov rummer en usædvanlig rig flora. Her vokser bl.a. forskelligblomstret viol, nikkende hullæbe, rederod, snylterod, bjerg-perikon, finger-star og skov-vikke.

Bjergskov og Bæsted Skov har en mere næringsfattig jordbund. I Bjergskov findes et fattigkær med hængesæk af tørvemosser, hvori vokser soldug, tranebær og dynd-star.

Dyreliv

Helligrenden har en høj vandløbskvalitet og især på strækningen gennem Overdrevsskov og Borrevejle Skov fine forhold for ørreder. Vandløbet har i dag en selvreproducerende ørredbestand. Roskilde amt forbedrede i 2006 mulighederne for havørredopgang ved at omlægge vandløbet ved flere spærringer i skovene og ved at frilægge flere rørlagte strækninger ved Abbetved.

Administrativ status

- Borrevejle Skov mm er omfattet af Selsø-Lindholm-fredningen fra 1969, mens Bjergskov og Bæsted Skov indgår i Ledreborgfredningen fra 1973.

Naturforvaltning

- Spærringer er fjernet og rørlagte strækninger er åbnet i Helligrenden.

Særlige naturværdier

- Tilgroet fattigkær i Bjergskov med bl.a. soldug, dynd-star og tranebær.
- Helligrenden er et meget værdifuldt vandløb

17. Elverdamsdalen, Åstrup og Sonnerup Gård

Elverdamsdalen er formet af voldsomme kræfter fra smeltevand under flere isafsmeltninger, sidste gang for omkring 12.000 år siden. I dag snor Elverdamsåen sig af sted i dalbunden, med udspring i skovene syd for Hvalsø. På det første stykke stejlt og snævert, men ved landsbyen Soderup og omkring herregården Aastrup breder dalen sig ud i et markant og smukt dalforløb. Elverdamsdalen er i dag omfattet af store natur- og kulturhistoriske fredninger.

Elverdamsdalen har bevaret sin rige vandføring fra de mange små og store kilder, der vælder ud højt oppe på begge dalsider. På vestsiden af dalen (udenfor afgrænsningen) findes Danmarks største aflejring af kildekalk. Den faste kalk er blevet brudt og benyttet som bygningssten siden de første kirkebyggere (under betegnelsen "frådsten"), mens den løsere kalk blev anvendt til gødningskalk og til asfaltproduktion helt op i 1960'erne (Aastrup Kalkværk).

Kildekalk dannes ved, at regnvandet under sin nedsivning gennem jorden opløser kuldioxid, så vandet bliver surt og kulsyreholdigt. Det sure vand opløser store mængder kalk, og når kildevandet bryder frem til overfladen, som det gerne sker på dal- eller bakkesider, så udfældes kalken som kildekalk.

Elverdams Å har høj vandløbskvalitet og meget fine forhold for ørreder. Vandløbet har en selvreproducerende ørredbestand, og der blev i 2001 skabt forbedret mulighed for havørredopgang til den øvre del af vandløbssystemet ved anlæg af en zigzag-fisketrappe i Taderød Bæk ved Tadre Mølle.

Elverdamsåen nær Tadre Mølle

Vegetation

I Aastrup Skov på Elverdamsdalens skrænter findes en rig forårsflora på kalkholdig bund. Her er hvide, gule og blå anemoner, lærkespore, ramsløg og kodriver i mængde.

Dyreliv

Elverdamsåen er målsat som særligt naturvidenskabeligt interesseområde, p.g.a. en sjælden rentvandsfauna og et fint gyde- og yngelopvækstområde for laksefisk.

Administrativ status

- Området er omfattet af fredningen af Åstrup Gods fra 1972 og af Sonnerupgård i 1966.
- Området er udpeget som naturområde, værdifuldt landskab og regional spredningskorridor.
- Elverdamsåen er målsat som gyde- og yngelopvækstområde for laksefisk.

Naturforvaltning

- Roskilde Amt og Hvalsø Kommune har med tilskud fra Fiskeplejemidlerne og Friluftsrådet anlagt en såkaldt zigzag-fisketrappe, som gør det muligt for havørreder at forcere slusen ved Tadre Mølle og komme længere op i bækken, hvor forholdene for gydeaktivitet er gode. Faunapassagen vil også kunne give bækkens øvrige fauna, bl.a. smådyr og ål opgangsmuligheder.
- Tadre Mølle har feltbiologisk udstyr der gratis kan lånes. Der er ketsjere m.m. til vandløbsundersøgelse, stereolupper, mikroskoper, kikkerter, udstoppede dyr m.m.
- Mølledammen ved Tadre Mølle er blevet oprenset.
- Der er foretaget oprensning af voldgraven ved Åstrup Gods og udskiftning af allétræer på en mindre strækning.

Særlige naturværdier

- Sjælden rentvandsfauna,

- Danmarks største aflejring af kildekalk,
- Højt målsat vandløb,
- Alléerne ved Åstrup gods vidner om et værdifuldt herregårdslandskab.

18. Særløse overdrev

Før udskiftningen sidst i 1700-tallet lå landsbyerne med tilhørende marker som små isolerede enheder. Landsbyerne var adskilt fra hinanden af store græsningsområder med krat og mindre trægrupper - overdrevene.

Skovene var mange steder forsvundet - hugget til gavntræ og brændsel og ødelagt af kreaturgræsning. Overdrevet var den del af landsbyens jorder, der blev brugt til græsning for landsbyens husdyr. Overdrevet lå længere væk fra landsbyen end bymarken, og det kunne være alle former for arealer – kuperede, lerede, stenede, sandede. Særløse overdrev er et godt eksempel på et historisk overdrev med denne særlige kulturbetingede naturtype, der er skabt gennem århundreders ekstensiv græsning.

Vegetation

Planterne på overdrevet bærer tydeligt præg af afbidningen. Tornede buske og træer som tjørn, slåen, hunderose og skov-abild kan modstå dyrenes bid. Beskyttet af dem vokser andre træer op, f.eks. bøg, eg, ask og hyld. Også urtefloraen er tilpasset græsningen, især tornede planter som lav tidsel, rosetplanter som høst-borst og giftige planter som eng-brandbæger.

Ved græsningen blev der fjernet næringsstoffer fra jorden. Da arealerne ikke blev gødsket, blev jorden mere og mere udpint. Der voksede derfor hovedsageligt planter, der var tilpasset næringsfattige levesteder. Hedelyng er en sådan plante, og den vokser også på Særløse Overdrev. Ligeledes var der stor artsrigdom, fordi arealerne var varierede med hensyn til jordbund, fugtighed og lys og upåvirkede af gødskning og dræning.

Den nordøstlige del af Særløse Overdrev har aldrig været opdyrket. Her findes typisk overdrevslandskab med spredte træer og kreaturbidte, tornede buske.

Overdrevet er præget af, at dele af det har været gødsket. Vegetationen er derfor ikke så artsrig. Hist og her kan dog findes typiske overdrevs-arter, f.eks. markfrytle, lav tidsel, håret høgeurt og knold-ranunkel. Overalt findes planter, som er hyppige i græsland, og på de rette årstider er der et flot blomsterflor af røllike, knopurter og perikon. Den fredede orkidé skov-gøgjelilje er indvandret for få år siden. Dele af overdrevet er så tilgroet med træer og buske, at der findes typiske skovarter som blå og hvid anemone og desmerurt.

Dyreliv

Bækken har rent vand og et meget værdifuldt insektliv. Desuden finder man her en beskeden blågrønalge af slægten Chamaesiphon, der kun er fundet dette ene sted i landet.

Bøllesø, tørvegraven nord for Avnsø, er meget artsrig med mange interessante planter. Her findes f. eks. spæd pindsvineknop og almindelig blærerod, en insektædende vandplante, der flyder rundt i vandet med gule blomster i juli måned.

I krattene på overdrevet yngler en række almindelige sangfugle som gulspurv og bogfinke. Af dyr kan man i Bøllesø bl.a. finde lægeigle, som er fredet og sjælden. I områdets søer og vandhuller lever også stor og lille vandsalamander, grøn frø, spidssnudet frø og butsnudet frø, som alle er fredet og beskyttet af EF-habitatdirektivet.

Administrativ status

- Den østlige del af Særløse Overdrev blev fredet i 1951 for at sikre området som overdrev.
- Den centrale og den sydvestlige del af Særløse Overdrev blev fredet i 1960 for at bevare landskabets karakter.
- Området mellem Særløse By, Skov-Hastrup og Særløse Overdrev blev fredet i 1969.
- Særløse Overdrev indgår i Natura 2000-område nr. 146 Hejede Overdrev, Valborup Skov og Valsøllille Sø.

Naturforvaltning

- Siden 1990'erne er der jævnligt blevet ryddet krat på det kvæggræssede overdrev.
- Den midterste parcel anvendes i sommermånederne til lejrskoleformål og er derfor i mange år blevet slået. Men nu høstes høet hvert år.
- I 1991 blev den sydvestlige del af overdrevet hegnet, og der blev sat får ud.

Særlige naturværdier

- Smukt kuperet landskab med historisk overdrev.
- Typisk overdrevsflora med karakteristiske plante- og svampearter.
- Rent vandløb (Avnsørenden) med meget sjælden blågrønalg.
- Næringsfattig sø med den kødædende plante almindelig blærerod og spæd pindsvineknop.

19. Bidstrup Skovene

Bidstrup Skovene er den statsejede del af det store midtsjællandske skovkompleks. Skovene består af en afvekslende blanding af løv og nål. I det bakkede terræn er der utallige små lavninger og søer, og området gennemskæres af fine bække. Bidstrup skovene omfatter Heide Overdrev, Valborup Skov, Storskov, Helvigstrup Skov og Ravnsholte Skov. Bøgen er ubetinget den vigtigste træart i Bidstrup Skovene og dækker omkring 40 % af skovarealet.

Mange steder i skoven bliver gamle træer bevaret. Disse træer får lov til at blive stående til naturligt forfald. Til gamle løvtræer knytter der sig et særlig righoldigt dyreliv, idet insekter og fugle findes her med større artsrigdom og antal end i yngre skov. Her findes også flere laver, mosser og svampe.

Tidligere var det almindeligt, at landsbyens dyr græssede i skovene. Omkring år 1800 blev det besluttet, at skovene skulle have fred for husdyrene. Der blev bygget sten- og jorddiger i kanten af skovene for at hegne husdyrene ude. Desuden blev overdrev og heder tilplantet. Disse forhold resulterede i de skarpe skel mellem mark og skov, som ses overalt i det danske landskab i dag.

I Bidstrup Skovene er der bevaret gamle skovenge, der danner smukke og værdifulde lysninger. Sådanne lysninger kan kun bevares ved græsning eller slåning. Langs kanten af engene bliver de gamle løvtræer dybkronede og skaber en helt særlig stemning. Råvildtet søger gerne den rige og varierede flora i engene.

Vegetation

Moser og enge har en stor artsrigdom. Ved Hjortesømose findes hængesæk med flere arter af tørvemoser, soldug, kragefod, hjortetrøst, kær-mangeløv samt flere sjældne bladmosser. I den nærliggende Smuldmose vokser tyndakset gøgeurt, maj-gøgeurt, sump-hullæbe, gul star, vibefedt og

leverurt. På Kildeengen findes bl.a. seline, djævelsbid, engblomme, plettet gøgeurt og en meget stor bestand af maj-gøgeurt. Bol Baggers Mose, som blev ryddet for gran for få år siden har meget hedelyng og tørvemos, og så vokser der den sjældne bregne guldsæl-mangeløv.

Dyreliv

De store skovstrækninger giver levesteder til bl.a. en stor bestand af grævling, skovmår og egern. Her findes også hasselmusen, der i lysninger laver reder af græs oppe i vegetationen. Rødrygget tornskade yngler flere steder i og omkring skovene, og i de senere år har også ravn yngler i skovene. I de senere år har også duehøg, sortspætte og svaleklire ynglet. Skovengene rummer mange sjældne og rødlistede arter af sommerfugle. Her flyver flere steder i skoven kejserkåbe, engperlemorssommerfugl, skovperlemorssommerfugl og dukatsommerfugl.

Administrativ status

- Bidstrupskoven er udpeget som EU-habitatområde og indgår i Natura 2000-område nr. 146 Hejede Overdrev, Valborup Skov og Valsøllille Sø.
- Helvigstrup Skov, Lerbjerg Skov og Avnstrup Skov indgår i Ledreborg-fredningen fra 1973.

Naturforvaltning

- Genskabelse af vådområder og åbning af rørlagte vandløb.
- Græsning og slåning af udvalgte skovenge.
- Høslæt på Kildengen ved høslætlaug organiseret af Danmarks Naturfredningsforening.
- Etablering af græsningsskov.
- Opsætning af redekasser til hasselmus.

Særlige naturværdier

- Levested for hasselmus.
- Mange kulturspor.
- Flere småsøer og rene vandløb.
- Skovenge med varieret flora.
- Levested for ualmindelige sommerfugle, bl.a. 5 arter af perlemorssommerfugl.